

ГЛАСНИК

СКОПСКОГ НАУЧНОГ ДРУШТВА

BULLETIN DE LA SOCIÉTÉ SCIENTIFIQUE DE SKOPLJÉ

КЊИГА V ТОМЕ

ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

SECTION DES SCIENCES HUMAINES

2

УРЕДНИК Dr. РАДОСЛАВ М. ГРУЈИЋ

DIRECTEUR RADOSLAV M. GRUJIĆ

БИБЛИОТЕКА
ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА
СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА
И. Бр. 444

СКОПЈЕ — SKOPLJÉ

1929

ПИТАЊА.

КАЛЕМЉЕЊЕ БОГИЊА У СТАРИЈЕ ДОБА.

Док је калемљење богиња у Европи скорашња ствар, дотле је оно народима на истоку било већ одавно познато. Док су у Европи генерације, готово сваке године, биле десетковане од њих, дотле су се на истоку људи знали спасавати уметањем у своје тело маје (virus), коју су узимали из краста богињавих људи. У тежњи да очувају лепоту својих кћери, које су продавали у турске хареме, Черкези су се уметањем овакве маје служили још од незапамћених времена. Постајући велике турске госпође њихове су је кћери рашириле по читавоме Леванту. 1713 године грчки лекар Тимони, 1715 венецијански конзул у Смирни Пигарини, публиковали су књиге о овом калемљењу богиња. 1721 године леди Монтеги, жена енглеског посланика у Цариграду, калемила је свога сина. Вративши се у домовину она наговори енглеску престолонаследниковицу да калеми своју децу. 1746. године један англикански епископ држи проповед у којој препоручује калемљење богиња.

У Француску изгледа да је увео калемљење богиња Ла Конданин, који је 1754 године штампао о томе један мемоар. 1764 године позвао је парламентарни медицински факултет у Паризу да се изјасни о калемљењу богиња. Са педесет и два противу двадесет и шест гласова он се изјаснио за. Усавршено за тим од два енглеска лекара калемљење поче узимати маха у Европи. Међутим овакво калемљење имало је и рђавих страна. Маја са богињавих људи много је ослабљивала оне који су се њоме калемили. Сем тога, са мајом од других људи могле су се преносити и клице других њихових болести. Енглески лекар Е. Џенер (Edward Jenner 1749—1823) дошао је на мисао да овакво калемљење замени другим, мање опасним, тиме што је место људске маје преносио мају са крава (vaccinatio, од васса = крава). Он је, на име, приметио на вименима извесних крава и на прстима жена које их музу неку врсту гнојеница. Сем тога сазнао је да на овакве музачице никад богиње не нападају. То је било 1776 године. Тек двадесет година после тога он се усудио да мајом са краве калеми једног дечка од осамнаест година. Прво калемљење богиња крављом мајом извршено је у Немачкој 1799, а у Француској 1801 године.¹⁾ После овога вакцинација узима брзога маха по читавој Европи.

Богиње се у нашем народу називају различитим именима. Реч богиње дошла је од немачке речи Rosken (множина од Роске = богиња) и изгледа да није одавно у нашем народу. Мислим да још није свуда ни позната. Даље се богиње у нашем народу зову: бођиње, бођинке, красте, козе, козице, козјаче, оспе, оспице, осуци, шеше, шешве, мрасе, бопке, непоменуше, штрока, строка, брше, патуле, казамак, сипанице, цвешке. Калемљење пак богиња назива се: пелдовање, цепљење (цијепљење), навртање, удепање (уцијепање), урезивање богиња.

Калемљење богиња крављом мајом у нас је најпре упознато северно од Саве и Дунава, и то убрзо после његовог проналаска. Тада је, јамачно, ушла

¹⁾ A. Rombaud, *Histoire de la civilisation française* II (11 изд.), стр. 501—502.

у наш језик и реч пелцовати богиње (од немачке речи *pelzen*). Калемљење је дошло у нас нешто наредбама политичких власти, а још више саветима црквених поглавица. Још 1803 године издао је плашки владика, јамачно по наредби из Митрополије у Карловцима, окружницу у којој се народ саветује да калемим богиње. Сличне су се окружнице и после тога, у више махова, понављале, све до 1852 године. Сем тога се врло рано јављају и неколике књижице са истим смером, које су спремили за то позвати људи: *Kratki nauk od ucipanja kozah kravjih po Mihoilu Neustaedteru prvom likaru u Erdeljskoj zemlji. Na svitlo dan sada rako iz nimaczkoh jezika u iliriczki priobratit za korist domovine i potribu sviuh otacah i materah Slavonskoga kraljevstva. Zagreb 1804; Насѡа-вленіе о кравіихъ осѡахъ ради исѡребленія ѡприродныхъ осѡицъ, кое ѡо всевысочайшему ѡвелѣнію, архіеѡискоѡѡ карловачкѡѡ и мѡтроѡолиѡѡ Сѡефанъ, сербскимъ родитѡелемъ и сѡарешинамъ ѡреѡоручеѡѡѡ. Пешта 1804;*¹⁾ *Крајѡко ѡоученіе о храниѡелнымъ богињамъ, сѡисано доктѡоромъ Бенс, съ маѡарскоѡѡ езѡика ѡреведено Павломъ Беричемъ. Будим 1817.* У овој последњој књиги вели Др. Бенс да ју је „с великим трудом саставио... да представи што су до сад славни страни лекари прогласили и што је и сам искусио“. На четрдесет и осам њених страна изнесена је кратка историја богиња, њихово калемљење, корист од тога и још неколике ствари које се односе на богиње. М. Медич помиње још неколике књиге, из година 1818, 1825, 1832, у којима се препоручује калемљење богиња, али до којих није могао доћи.

У ослобођеној Србији калемљење богиња од стране лекара имамо већ из 1821 године. 1822 године послат је у Брусницу Ђорђе, еѡим из Крагујевца да калемим Обрена, сина Јована Обреновића. Том приликом објављено је око Бруснице колико је велика корист од калемљења богиња и позват је народ да децу доведе на калемљење, док је лекар у Брусници. 27 јануара 1826 год. било је калемљење Михаила, сина Кнеза Милоша, које је извршио Др. Вито Ромита. За тим је постепено увођено свуда редом. На многим местима у народу је калемљење било са свим непозната ствар, те је примано са негодовањем и отпором. Тек од 1835 године, кад се увидело да богиње обилазе оне који су калемљени, калемљење је ушло и у масу народну. Правила о калемљењу богиња издата су тек 8 јула 1839 године.²⁾

Међутим, у неким крајевима нашега народа калемљење богиња је вршено и пре но што је знање о томе из Енглеске могло до њега доћи, и то мајом од људи. Оно је, држим, дошло у наш народ, преко Турака, директно са истока. Младен Жујовић у својим *Белешкама* казује како је за време његовог детињства око 1818—1820 године, у Борчу (срез Гружански округ Крагујевачки), његова „стрина Ашанка знала калемити богиње и то сребрном иглом са *деѡјих красѡѡа*. Ишло јој је добро од руке, па се рашчула и друге жене научила. Доносили су многу децу нашој кући, а и одлазила је од куће³⁾.“ Вук Караѡић прича 1837. године о Црногорцима како „умију и калемити богиње чему их је, како веле, начинио умрли владика (Петар I, 1782—1830), али како немају вјештачки прављене маје, то узимају од ѡприроднијех красѡѡа, и, разумије се, резултат није онакав, какав би се желео⁴⁾.“

Да је калемљење богиња дошло у наш народ директно са истока доказ је, мислим, у следећем:

1. И на истоку и у нас узимана је маја са људи.
2. Макар и онако кратко, казивање М. Жујовића о калемљењу богиња које је вршила његова стрина, слаже се са казивањем леди Монтеги о калем-

¹⁾ Мојо Медич, *Prilog cijepljenju boginja (Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slovena, књ. XIX, стр. 358—363).*

²⁾ Тих. Р. Ђорђевић, *Медицинске ѡриликѡе у Србији за време ѡрве владе Кнеза Милоша Обреновића*, Београд 1921, стр. 21, 22; *Исѡиѡи, Из Србије Кнеза Милоша*, Београд 1922, стр. 215—216.

³⁾ Младен Жујовић, *Белешке*. Београд 1902 стр. 5.

⁴⁾ Вук С. Караѡић, *Црна Гора и Бока Коѡорска*. Београд 1922, стр. 99.

љењу у Једрену 1717 године. Она вели: Богиње, тако фаталне и тако раширене међу нама (у Енглеској) овде су потпуно безопасне проналаском утискивања, како се овде каже. Овде има пуно старих жена које се баве тиме што извршују ову операцију сваке јесени у месецу септембру, кад престану велике врућине. Људи се скупљају у групе, обично по 15—16. Старица долази са ораховом љуском, пуном маје од најбоље врсте богиња и пита у коју вену да вам је утисне. За тим одмах, једном великом иглом отвара ону коју сте јој понудили (што не производи више болова од обичне греботине) и утискује у вену толико отрова, колико може стати на врху од игле, а за тим на ту малу рану привезује комадић љуске од ораха. На тај начин отвара она четири до пет вена. Празноверни Грци отварају на сред чела, на свакој руци и на прсима да би тако начинили знак крста; али ово има врло рђав ефекат, јер те ране остављају врло много трага, што није случај са онима који нису празноверни и који траже да им ране буду на ногама или на оном делу руке који је покривен. Деца или млади пацијенти целог се дана заједнички играју и потпуно су здрави за осам дана. Тада их почиње хватати грозница и леже у постељи два, ретко три, дана. Сваке се године хиљадама људи подвргава овој операцији.¹⁾

3. Крављим богињама калеме лекари, а у нашем народу су то вршиле обичне жене и обични људи. У Србији све до 1819 године није било ниједног лекара,²⁾ а у Црној Гори их није било ни за дуго после тога.³⁾

Прво калемљење богиња од стране лекара у Србији се помиње 9 јануара 1821,⁴⁾ а у Црној Гори 22 августа 1838 године.⁵⁾ У нашим крајевима који су били под Турцима, на сваки начин, морало је почети много доцније, те се народ сам калемлио људском мајом.

Интересантно је међутим знати: Кад је где у нашем народу започето калемљење богиња? Ко га је и одакле донео? Како се називало? Ко га је вршио? (У Врању су, како ми је казивао г. Ј. Х. Васиљевић, у старије време *вадиле цвећке* [то јест калемиле богиње] старе жене, које су звале бабицама, доцније оце и бербери, а и други људи разног занимања. Међу њима је био особито познат неки Станко Сарајдар, кафеџија, који је био нека врста народног лекара, писао записе на заушкама и давао лекове од других болести, те су му се обраћали и варошани и сељаци. Тек од 1870. године почели су у Врању водити цвећке градски еһими: Наун Марковић, родом из Тракије и Ђорђе Кристо, родом Грк). У које је доба од године вршено калемљење? Чиме је вршено? Одакле је набављана маја и како је називана? Је ли било успеха? Колико се плаћало за једно калемљење? — Од кад су почели вршити калемљење прави лекари? У које доба од године? Чиме? Одакле су набављали мају? Како су је звали? Колико им се плаћало? — Је ли свет и после тога тражио да се калемли код баба и нестручних лекара и зашто?

У нашим новим крајевима на југу, у којима се најдоцније јављају квалификовани лекари, још има људи, који на сва ова питања могу одговорити, само их треба питати. Надамо се да ће се наћи и ко ће их питати, њихове одговоре записати и послати Уредништву *Гласника Скојског Научног Друштва*.

Тух. Р. Ђорђевић.

¹⁾ W. Moy Thomas, *The Letters of Lady Mary Wortley Montagu*. London 1908, I, стр. 184.

²⁾ Т. Р. Ђорђевић, *Из Срдије Кнеза Милоша*, 1922, стр. 204.

³⁾ Д. Д. Вуксан, *Сјоменица Пејтра II. Пешковића*, стр. 88, 91, 110, 158—159.

⁴⁾ Т. Р. Ђорђевић, *Медеоинске прилике*, стр. 45.

⁵⁾ Д. Д. Вуксан, *Сјоменица*, стр. 110.